

Ildspåsettelse og seksualitet.

Ved Kriminalsjef REIDAR SVEEN, Oslo.

I det danske tidsskrift for politivesen »Politiet« for 10. august 1944 finnes under titelen »En pyroman« inntatt en artikkel av kriminalbetjent A. *Langberg Johansen*, Nykøbing, Falster, hvor en 21 årig dansk gårdsarbeiders 5 ildspåsettelse i tidsrommet 18/7 til 31/10 1943 behandles. Denne unge mann som var en svakt begavet person (sinke), men hverken sinnsyk eller åndssvak tilsto tilslutt å ha påsatt 5 branner i 3 høystakker og 2 bondegårder like i nærheten av hverandre og nær det sted han bodde, hvorved tildels betydelig skade forvoldtes. Ved 3 av brannene erkjente han å ha vært påvirket av alkohol. Han forklarte også at han ble seksuelt opphisset ved sine ildspåsettelse, og rettslegerådet som avga erklæring i saken, uttalte at »han er hyperseksuell, men neppe tør betegnes som egentlig seksuell abnorm. Men det må dog ansees for overveiende sannsynlig at hans ildspåsettelse er utsprunget av en seksuell mekanisme. I nogle tilfelle har spirituspåvirkning antagelig medvirket til fremkomsten av trang til at søke avspenning gjennom ildspåsettelse«.

Spørsmålet om ildspåsettelse og seksualitet har beskjeftiget vitenskapsmennene i over 100 år. I den danske overlege *Chr. Geills* avhandling »Brannstiftelsesmotiver« i Nordisk Tidsskrift for Strafferett 1918 s. 101 ff., hvorfra de følgende opplysninger er hentet, refereres at *Joseph Hänseler* allerede i 1826 pekte på forholdet mellom ildspåsettelse og seksualitet. Den spesielle trang til lys og ild hos ildspå-

setteren skriver seg ifølge Häuseler fra en opphopning av venöst blod i partiet om øyenervene, særlig sterk under pubertetsutviklingen da det arterielle blod strømmer til kjønnsorganene. *Iwan Bloch* minner om den røde farves betydning i menneskets vita sexualis og hevder at ved siden av ødeleggelseslysten — en sadistisk drift — selve synet av eller forestillingen om ildens mørkerøde glød øver en seksuelt pirrende virkning på brannstifteren. Det samme er tilfelle hos flagellanten når han ser eller forestiller seg å se de røde legemsdele etter piskningen, eller hos sadisten med hensyn til det flytende røde blod etter de beskadigelser han har tilføyet sitt offer.

Wulffen regner ifølge *Geill* alle brannstiftelser i pubertetsårene, d. v. s. fra 14 til 20 år etter *Geills* mening, for seksuelt betingede hva dog *Geill* ikke tror er riktig. Han finner det derimot utvivlsomt at en meget stor del av de i pubertetsalderen av sjelelig sunde begåtte brannstiftelser skyldes hjemvé (sorg) og ikke har noe med seksualiteten å gjøre. Men på den annen side, sier *Geill*, er han for sin del overbevist om at det seksuale motiv i virkeligheten er tilstede langt oftere enn man i alle fall hittil har trodd.

Geill anfører 3 interessante eksempler fra sin praksis, hvor det i det ene tilfelle må sies å ligge en egentlig psychopathia sexualis til grunn for tallrike ildspåsettelse i flere repriser gjennom flere år, mens de to andre tilfeller gjelder almindelige nevrastenikere hvorav den ene angav å ha en sterk om kun sjelden tilfredsstillet seksualdrift mens den annen ved tidligere utskeielser synes å være blitt seksuelt hyperæsthetisk. *Geill* fremhever, bygget på sine 3 eksempler fra sin praksis, brannstifterens lyst til å fremskaffe aktivitet i form av uro, bevegelse eller larm, eller også trangen til å ødelegge. Hos den ene av hans brannstiftere var det sadistiske moment i brannstiftelsen også uomtvistelig, og i sadismen er det vesentlige grunn-element like så meget følelsen av herskermakt som grusomhetstrangen, og derfor må man som et moment i brann-

stiftelsestrangen fremheve brannstifterens maktfølelse, den svakes følelse av at han er herre, noe som den danske riksadvokat *Goll* først har henledet oppmerksomheten på.

Den danske professor *H. Helweg* berører i sin bok: »Den rettslige psykiatri i kort omrids« (1939) s. 142—143 spørsmålet om seksualitetens forbinnelse med trangen til ildspåsettelse. Han fremholder at den seksuelt belingede brannstiftelsestendens forekommer omenn temmelig sjelden. Han sier herom: »Ved politiets afhøringer bliver brannstifteren gjerne indtrængende spurgt herom og det hænder da, at kløgtige personer her öiner en mulighed for at blive erklæret utilregnelige og derfor optager det seksuelle motiv for ved senere psykiatrisk observasjon at servere det. Denne feilkilde må man derfor have i erindring.« Han innrømmer imidlertid at det utvilsom finnes tilfeller hvor en seksualspenning har funnet utløsning ved en ildspåsettelse og synet av brannen, og hvor således ønsket om å påny å fremkalle denne utløsning medfører pyromane vaner.

I sin i 1943 trykte doktoravhandling »Mordbrännare«, »En kriminalpsykologisk studie på grundval av ett svenskt rettspsykiatrisk material« omtaler med. dr. *Bo Gerle* s. 112—113 5 tilfeller fra sin kasuistik på 260 kasus hvor forstyrrelser (störningar) i gjerningsmannens seksualliv kan ha spillet en viss rolle ved ildspåsettelsen. I disse kasus er intet opplyst om at ildspåsetteren har følt noen seksuell opphisselse eller spenning eller tilfredsstillelse ved ildspåsettelsen eller ved å se en brann og delta i slokkingen. I flere av de tilfeller hvor ildspåsettelsen etter *Gerles* oppfatning har karakteren av en »urladdningsreaksjon« finner man som den antagelige årsak til gjerningsmannens »olustforstämning« forstyrrelser i hans seksualliv og i forbinnelse med ildspåsettelse i hensikt å skade andre har man eksempler på sjalusi og erotisk besvikelse hos ildspåsetteren. Omenn *Gerle* ikke er av den oppfatning at »seksuella störningar« spiller en dominerende rolle »vid alla til sin

genes oklara mordbrandsbrott så måste man dock med Geill (1918) anse at dylika störningar säkerligen kunna konstateras och deras betydelse utredas i betyddligt flera fall änn vad som nu skjer, om blott vederbörande undersökare är innställd på dessa problem.«

Jeg har gjennomgått alle de tilgjengelige domsakter og etterforskninger for de ildspåsettere som er dømt i Norge i tidsrommet 1925—1940. Tilsammen omfatter dette en kasuistikk på 233 personer hvorav forøvrig 21 personer er dømt for forsikringsbedrageri i forbindelse med brann. Bare 37 av disse, 32 menn og 5 kvinner, er mentalundersøkt og for størstedelens vedkommende er disse underkastet judisiell observasjon.

Det er ikke mange eksempler i dette materiale på at seksualiteten har spillet noen rolle ved ildspåsettelsen. Karakteristisk nok svarer en åndsvak ildspåsetter som tendte på et stort uthus i Aker 1937 da han av en psykiatrisk sakkyndig som hadde ham til mentalundersøkelse ble spurt om han hadde følt seg kjønnslig opphisset ved ildspåsettelsen: »Det har vært en annen og spurt om det samme, men jeg skjønner ikke hva dere mener.«

I et tilfelle angående en brann ved Mandal natt til 12/9 1938 hvor en restaurant brente ned ble restauratören som var født 18/4 1916, altså bare 22 år gammel, satt under tiltale for ildspåsettelse, mens han bare ble dømt for uakt-som forvoldelse av ildebrann.

Han hadde kjøpt restauranten i 1936 for kr. 8.000.—, men utvidet den noe og forsikret den med innbo og varebeholdning for ca. kr. 5.000.—. Restauratören som var på motorsykkeltur med telt ble arrestert i Stavanger 14/9 1938 på et hotell hvor han hadde budt vertinnen kr. 50.— for å forklare at han hadde vært der på hotellet siden 10/9. I fengselet tilsto han allerede 15/9 1938 overfor en politibetjent forsettlig ildspåsettelse og gjen-tok sin tilståelse i forhørsretten dagen etter.

Han var dratt ut på tur 8/9 1938 og hadde telt med for å

kunne ligge ute og holde seg skjult. Han hadde kjørt til restauranten og kom dit om natten til den $12/9$ og låste seg inn hovedinngangen. I restauranten tok han tre stoppede madrasser som han vetet med parafin og et kronlys som han satte ned i den ene madrassen. Etterat han hadde tent på lyset, reiste han videre ved 3tiden om natten.

Som motiv for ildspåsettelsen anga han at han trengte penger for å betale sine kreditorer for varer foruten avdrag på pantelånet, tilsammen 2—3,000.— kroner. I et par brev til politimesteren den 8. og 16. oktober 1938 fragikk han imidlertid sin tilståelse og sa at han våknet i restauranten ved at det brente i en vedkasse i kjøkkenet. Han forsøkte å slokke, men da det mislyktes, stakk han av med motorsykkelen. I fengslet oppførte han seg som rar og nektet å spise, hvorefter han ble innlagt på Psykiatrisk Klinik til observasjon. Her forklarte han for legene at han var alene i huset da det begynte å brenne ved 4tiden om natten. Han har alltid hatt en viss lidenskap for ild og ville gjerne leke med ilden, og det gjorde han også den kvelden restauranten brente. Han hadde et stearinlys stående på en madrass som det var heldt parafin utover. Han lekte seg så med å kaste sukkerbiter mot lyset for å få det til å velte. Etterpå slukket han varmen. Han forklarte også at han følte seksuell tilfredsstillelse ved å drømme om brann, men å leke med ild var hans største fornøyelse. Han var en feminin natur og følte ingen tiltrekning overfor kvinner. Overfor de sakkyndige leger nektet han at brannen var påsatt idet han trodde ilden var sloknet i madrassen, men da han våknet om morgenen, brant det på det sted madrassen sto. Som barn hadde han også tent på forskjellige ting og i 13 års alderen tente han på farens vedskur under lek med et lys. (Akter herom foreligger). Han sier han led under sine pyromane tilbøyeligheter. Når han så på ild, virket det opphissende på ham, og julaften på Psykiatrisk Klinik viste han forkjærlighet for levende lys, sier de sakkyndige. I drømme var det

særlig flammer som slikket seg oppover som virket opphissende på ham og ga utløsning for hans seksuelle trang. En åtteårig bror av ham led også av pyromane tendenser. De sakkyndige bemerket at faren var sinnsyk og at meget taler for at både siktede og hans bror lider av pyromane tilbøyeligheter.

»Hans varierende forklaringer i denne brannsak hvori han nu er implisert kan også i første instans synes å tale for at det er rent tilfeldige motiver som dikterer hans tilståelse eller benektelse, varierende med hva han i øyeblikket finner å være opportunt.«

De sakkyndige anser det som sannsynlig at siktede lider av pyromane tilbøyeligheter og at hans tilbøyelighet til å leke med ilden er driftsmessig betont og da er det sannsynlig at siktedes pyromane tilbøyeligheter har vært en vesentlig medvirkende faktor til brannen enten det foreligger bare uaktsomhet eller forsettlig ildspåsettelse. Forøvrig konstaterer de sakkyndige sjelelige anomalier i flere henseende:

1. Normal intelligens, men stor barnslighet og naivitet. Han anså det ikke for noe straffbart å tenne på en restaurant.
2. Svekket følelsesliv. Snart ville han gjerne dø, senere har han store planer om å bli kunstner og forfatter.
3. Moralsk innsikt svekket. Usannferdig fra barnsben av.
4. Seksuelt abnorm. Feminin. Onanist.

Han ble erklært ikke sinnsyk, men med mangelfuldt utviklede og varig svekkede sjelsevner.

I retten erkjente han seg bare skyldig i uaktsom ildspåsettelse. Dette om at han fikk seksuell utløsning ved å se ild, forklarte han først etter sterk pågang av professor *Vogt*, sier han i retten, og den annen sakkyndige kunne i retten ikke benekte at dette kunne være så. (Suggestion, kfr. også prof. Helwegs uttalelse foran).

Retten fant at tiltaltes første forklaring til politiet og forhørsretten har all rimelighet for seg og utvilsomt er den

mest sannsynlige, men er på den annen side ikke overbevist om at denne forklaring er riktig. De sakkyndiges uttalelser om hans abnorme pyromane og seksuelle tilbøyeligheter gjør at retten finner at det er en mulighet for at hans annen forklaring kan være riktig og dømmer ham derfor etter straffelovens § 352 II til 60 dagers fengsel og 5 års sikring, nedsatt til 3 år av Høyesterett. Han burde ha vært anbragt i en psykopatanstalt, sier de sakkyndige, men i Norge har vi for tiden ingen sådan anstalt.

Et annet tilfelle i mitt materiale angår en budeie f. $12/8$ 1904 som i lagmannsretten $25/6$ 1931 ble idømt 5 års sikring i anledning av en brann $19/12$ 1930 hvor låvebygningen, hovedbygningen og stabburet på en gård brente foruten en del løsøre og en besetning på 27 storfe, 2 griser og flere høns. Hun hadde kommet til gården som budeie 3 dager forut for brannen. Hun var også mistenkt for en liknende brann $2/5$ 1930 på en gård hvor uthusbygningen og hovedbygningen brente ned og avlingen også strøk med. Hit var hun også kommet som budeie bare et par uker før brannen. Hun ble også arrestert som mistenkt, men løslatt og saken henlagt. Hun var dessuten mistenkt for 2 andre branner på 2 forskjellige steder hvor hun var i tjeneste, henholdsvis i 1926 og 1929. Hun hadde vært ganske kort tid i tjenesten begge steder. Det var uthusbygningene og tildels besetningen som brente også på disse gårdene.

Forut for lagmannsrettsbehandlingen ble hun mentalundersøkt av 2 leger og under tvil erklært ikke sinnsyk, men med mangelfullt utviklede sjelsevner. Hennes intelligensalder ble satt til $7\ 9/12$ år. 5 av hennes søsken var åndssvake og likeså moren. Faren hadde vært rar av seg og var død av hjerneslag og flere av morens slektninger hadde også vært unormale.

Det ble opplyst om henne at hun hadde sterke erotiske tilbøyeligheter og hadde i sin tid anmeldt 2 gutter for voldtekt mens det hele viste seg å være en frivillig handling fra hennes side. Hun var helt gal etter mannfolk, ble det

opplyst og viste dertil en påfallende mangel på bluferdighet. Hun hadde et toårs gammelt barn født utenfor ekteskap. De sakkyndige uttaler seg imidlertid ikke om hvorvidt hennes seksualitet kan stå i forbindelse med ildspåsettelsene, idet de ikke finner det bevist at hun har tent på. Lagmannsretten finner imidlertid bevis for at hun hadde påsatt brannen ^{19/12} 1930 og for de andre branner var hun ikke satt under tiltale som ildspåsetter. Allikevel er det adskillig grunn til å anta at hun også har satt på de brannene, og noe motiv for hennes ildspåsettelse utover hennes åndelige svekkelse og hennes hyperseksualitet er det vanskelig å finne frem til. Hevn eller hjemvé er det således ikke spørsmål om.

Et tredje tilfelle må også omtales i denne forbindelse, da det belyser både spørsmålet om den såkaldte pyromani og seksualitet i forbindelse med ildspåsettelse. Det angår en barbersvenn f. ^{10/9} 1898 som den ^{15/7} 1939 ble pågrepet av politiet i Oslo etter at han var sett i ferd med å tenne på noen sekkefiller som var dyttet inn i en vindusåpning i et hus i Elvegaten i Oslo. Dagen etter tilsto han for politiet at han hadde gitt falsk brannalarm fra forskjellige telefonkiosker i Oslo 4—5 ganger i løpet av høsten 1938 for å ha fornøyelsen av å se brannvesenet og politiet rykke ut, likesom han også tilsto å ha foretatt ildspåsettelse på forskjellige steder i Oslo i det hele 8 ganger i tidsrommet ^{8/2}—^{15/7} 1939. I et rettsmøte kort etter forklarte han at det var høsten 1938 at han første gang merket lyst til sensasjon ved utrykning av brannvesenet etter falsk brannalarm og først i begynnelsen av 1939 merket han trang til å tenne opp bål for å se brannvesenet i virksomhet. Han var nedtrykt over å ha hatt lite arbeide, og når han ga falsk brannalarm på sine turer i byen for å slippe å være hjemme hadde det bare sin grunn i ønsket om å få noe å se på og bringe litt avveksling i tankegangen. Men etter den siste falske brannalarmen ble han redd for å bli gjenkjent på stemmen og så begynte han med å tenne på.

Etter en erklæring fra den fungerende politilege ble han underkastet judisiell observasjon av 2 leger. Disse uttaler i sin erklæring at hans forstandsevner er nærmest normale, men han har ikke lett for å beherske seg, hvilket har brakt ham i konflikt med sine arbeidsgivere så han ikke ble lenge i sine poster. Han er rastløs og urolig og ble sjalu på sin kone og redd for at hun skulle gå fra ham da han ikke hadde noe arbeide og hun på sin side måtte arbeide for å forsørge familien. Hun fryktet for å få flere barn så hun måtte miste sitt arbeide, og unddro seg derfor meget ofte fra det ekteskapelige samliv. Hun rådet ham til under sin lediggang å gå lange turer hva han også gjorde, men han overdrev dette. For avvekslingens skyld og for å oppleve noe i all hverdagens gråhet begynte han på sine turer i byen å gi falsk brannalarm pr. telefon og senere å foreta ildspåsettelse.

Brannstiftelse kan være utslag av praktisk talt hvilken som helst sinnssykdom, sier de sakkyndige. Fortrinnsvis forekommer den ved imbecilitet for å komme ut av en stilling hvor vedkommende vantrives eller av hevn, ved paranoia, for å få en sak opp som det ellers ikke er mulig å få fremmet eller for å hevne en urett, ved epileptisk sinnslidelse på grunn av sinne eller i forvirring, ved hysteri av sensasjon, ved ungdomssløvsinn og traumatisk sinnssykdom ofte uten erkjent motiv, men det kan ikke påvises at denne siktede frembyr noe tegn på disse sinnssykdommer etter de sakkyndiges oppfatning.

Det eldre begrep pyromani for sykelig trang til ildspåsettelse må stå i forbindelse med tvangstilstande hvis det skal ha noen berettigelse, men noen tvangshandling bærer hans ildspåsettelser ikke preg av. Selv sier han den skyldes øyeblikkets innskytelse, skjönt han forklarer at han på sine turer i byen utsøkte seg de gårder hvor han mente å kunne tenne på uten å volde fare for menneskeliv eller større verdier.

De sakkyndige må etter sine undersøkelser gå ut fra at hans brannstiftelser ikke har noe direkte sykkelig grunnlag, hverken i form av sinnsykdom eller annen sinnslidelse. Noen berikelseshensikt forelå absolutt ikke, og ildspåsettelsene har ikke funnet sted under påvirkning av alkohol og de må derfor henregnes til dem som skyldes hunger etter en sensasjon for å lette et utålelig trykk, hvilket også stemmer helt med hans egen forklaring. Videre sier de sakkyndige tilslutt i sin erklæring:

»Det er ikke så helt sjelden at tilsynelatende uforståelige brannstiftelser kommer istand på denne måten. Man har i slike tilfeller også festet seg ved at brannstiftelsen finner sted i tider med oppdemmet kjønnsdrift, og det slår også til for siktedes vedkommende. At han går til aktiv brannstiftelse kan like frem henge sammen med den tiltakende oppdemning i løpet av det siste år slik som hustruen har forklart. Han benekter å ha hatt noen kjønnslig tilfredsstillelse av å se varmen.«

Han ble hverken erklært sinnsyk eller med mangelfuldt utviklede sjelsevner eller sjelelig svekket, og han ble idømt en fengselsstraff på 3 år.

I mitt materiale fra Norge som strekker seg over et tidsrom av 15 år har jeg ikke funnet flere pådømte ildspåsettelsessaker hvor seksualiteten kan antas å ha spillet noen rolle. I det ene tilfelle med budeien er det fra de psykiatriske sakkyndiges side ikke antydning om at hennes hyperseksualitet har spillet inn ved ildspåsettelsene, men jeg har allikevel tatt denne sak med da de sakkyndige ikke fant at det var bevis for noen brannstiftelse, mens lagmannsretten mente noe annet. Det første tilfelle er vel også noe tvilsomt, da brannstifteren neppe kan anses for fuldt troverdig, mens det tredje tilfelle vel tør sies å være det interessanteste.

Undersøkelser både her og i Sverige synes å bekrefte professor *Helwegs* oppfatning av disse spørsmål, men de innebærer en oppfordring til kriminalpolitiet om å legge

mere arbeide på etterforskningen av brannstifternes motiver for sin handling og deres sinnstilstand i det hele både før og under ildspåsettelsen. Mentalundersøkelse av personer som siktes for ildspåsettelse bør i Norge i hvertfall foretas i langt større utstrekning enn hva hittil har vært tilfelle, selv om motivet som ildspåsetteren påberoper seg eller som synes å ligge til grunn for forbrytelsen bare er vinningshensikt.

Etterforskningen etter motivet for en ildspåsettelse vil imidlertid ikke sjelden føre til at intet fornuftig motiv kan finnes. Men av den grunn behøver ikke saken å henlegges. Isåfall har jo etterforskeren det spor å gå etter at det må finnes en mere eller mindre normal mann — sinnsyk eller ikke kan forsåvitt være likegyldig — som har foretatt ildspåsettelsen kanskje ut fra trangten til sensasjon eller en annen mere eller mindre klar seksuell motivering gjerne under påvirkning av alkohol. I et bygdesamfunn eller i et småbymiljø skulle det kunne gå an å få rede på slike »raringer« og i storbyen finnes det gjerne fler av dem, hvis forhold bør granskes grundig før det blir tale om å henlegge saken på grunn av bevisets stilling.

I flere tilfeller i min kasuistik fra Norge i årene 1925—40 hvor saken er blitt henlagt på et tidligt tidspunkt under etterforskningen bekrefter dens endelige oppløring gjerne gjennom en tilståelse riktigheten av det jeg netop har fremholdt.